

Foredrag SLEKT OG DATA 03.04.2024

Krigshistoriske kilder på Digitalarkivet

VIKTIG: Digitalarkivet består av to hoveddeler: Databaser og skanna materiale. Det aller meste av informasjonen finnes i det skanna materiale, der det legges ut tusenvis av nye sider / bilder hver dag.

Demonstrerte søk i landssvikregistret:

- Einar Olav Dønnum (Oslo: ikke alle domssaker på DA, men vi får domsnummeret)

Det skanna materialet på Digitalarkivet kan være «åpent tilgjengelig», «fritt tilgjengelig» eller «ikke fritt tilgjengelig».

«Åpen tilgjengelig» betyr at du kan se det uten videre og at du kan bruke søkemotorer (eks. Google) i materialet.

«Fritt tilgjengelig» betyr at det ikke ligger åpent, men at det ikke inneholder taushetsbelagte opplysninger. Alle som ber om det, får en tidsavgrenset tilgang etter innlogging med brukernavn og passord. For Landssvikarkivet er det en automatisert løsning («Få tilgang»). Tilsvarende vil sannsynligvis komme for flere arkiver.

«Ikke fritt tilgjengelig» betyr at materialet inneholder taushetsbelagte eller graderte opplysninger og er bare tilgjengelig etter søknad (fv. § 13b eller 13d-e). Innlogging kreves.

Svært mye av det som ligger på Digitalarkivet er personsensitivt, bl.a. militære helsekort og voldsoffer- og billighetserstatningssaker – til bruk for forskning (Forsvarets helseregister) eller for forvaltningen.

Fant fram dom 2368 Einar Olav Christiansen Dønnum.

Viste «Få tilgang»

- Gikk til dokumentliste og forklarte
- Dokument nr. 3 – sentrale politirapport 21
- Dokument nr. 73 – rettsbok fra lagmannsretten med dom 1084, selve dommen 1104, domsslutningen 1126
- Anken avvist av HRs KM-utvalg 1129 og 1130

· Benådning avslått 19.04.47 1293

· Hvis man var ved Akershus festning ved soloppgang 22.04. ville man ha hørt en skuddsalve

Landssvikarkivet er en viktig kilde til krigstiden. Særlig politirapportene etter vitneavhør kan inneholde mye informasjon om okkupasjonsårenes dagligliv.

Hvem hadde landssviksak mot seg? Bare de som er født for mer enn 120 år siden kan søkes i Digitalarkivets database over landssviksaker.

· S-1543 Erstatningsdirektoratet: Alfabetisk kartotek over landssvikanmeldte. Fritt tilgjengelig, men ikke åpent på Digitalarkivet.

· RA/PA-0761 Nasjonal Samling, Riksøkonomiavdelingen, seriene Fk – NS Medlemsregister, særlig Fkc – topografisk kartotek. Ikke komplett, men for de delene av landet det eksisterer, viser det alle medlemmer i NS ved frigjøringa. Fritt tilgjengelig, men ikke åpent på Digitalarkivet.

«Jeg vet han far vitnet i en retts sak i landssvikoppgjøret. Kan vi finne forklaringa hans?»

Retts sakene var muntlige, så i rettsboka står det bare hvem som vitnet. I Dønnums tilfelle hele 67 stykker. Så du må gå i avisene og se om de refererte. Fra de viktigste sakene kunne det stå «langhalm».

Men: De fleste som vitnet, hadde forklart seg for politiet i forkant, og sannsynligvis gjentok de bare sin politiforklaring i retten, i det minste om de var aktoratsvitner. Forsvarsvitner kunne vel tenkes å opptre taktisk. Så du må se i landssviksaken til den dømte om det finnes en politiforklaring der.

«Men jeg veit ikke hvem han far vitnet imot.» Da står du der, for det finnes ingen vitneregistre, annet enn alfabetiske oversikter inne i noen av de mest omfattende sakene, f.eks. Fehmer.

Men det er andre kilder til dagliglivets historie. Vi går til ...

· S-1725 Legasjonen/ambassaden i Stockholm, serie Da, eske 390 til 454: Avhørsrapporter. Her får vi jo også historiene om dem som rømte landet. Dette er egentlig to serier: De ordinære rapportene, «Kjesätterrapportene» (fig.), som ble tatt opp for å skille reelle flyktninger (om enn på tynt grunnlag) fra NS-avhoppere, tyske agenter og kriminelle, og spesialrapporter (fig.). Forklare

· S-6753 Den norske legasjonens flyktningkontor: serie Va – Kjesäterkartoteket (fig.). Her et eksempel på en kar som var på en lang rekke adresser, blant annet en del reservepoliti-forlegninger, som Mossebo, Mälsåker og Gottröra. Ut fra

Grimnes' og Johanssons bøker kan vi da identifisere hvilke avdelinger mannen var i.

Dette ligger ikke åpent ute på DA, og her er det heller ikke bare å be om tilgang. Årsaken ser vi her: (fig.). Baksida på et kort. Og det er ikke bare politirulleblad det kan være utskrift av der. Det kan stå opplysninger om farskapssaker, og om disiplinærsaker. Det meste her anser vi fritt tilgjengelig etter 80 år, men farskapssakene er mer kilne. Vil tro at spesialrapportene åpnes etter 80 år, dvs. mars neste år, sannsynligvis også avhørsrapportene, men kartoteket må nok vente.

Andre kilder om dem som rømte landet:

- S-2081 Det norske innskudds- og trekkontor i Oslo, serie Fe «Londonregistret»
- RAFA-1935 Generalkrigskommissariatet i London

Men dem som deltok i kampene i 1940?

- RAFA-2017 Forsvarets krigshistoriske avdeling, serie Ya til Yh. Det meste er digitalisert og det meste ligger åpent ute. Dessverre er ikke alt ferdig indeksert – men det kommer vel.

Eske 108. Mappe Blom m.fl.: masse foto fra ødeleggelsene på Voss

Fom. bilde 500: rapport fra Kr. Rambech, skrevet i ettertid. Jf. bokserien.

Jf. eske 146 (6. divisjon) major Omdahl bilde 506 til 532, datert 23.05.1940. Admin.rådet og senere NS-myndighetene samlet inn rapporter. Lovlige myndigheter tok over i 1945.

Feltarkiv eske 57, bilde 383 ff

«Står det noe om han far der?» Var han befall: JA. Menige og hester står normalt bare med antall.

- RAFA-1232 FD, Det sentrale granskningsutvalget for militære befalingsmenn: Bare kartotek over dem som ble gransket. Åpent Detaljer må søkes i papirarkivet. For alt godkjent befall: Spørreskjema, på papir.

- RAFA-2062 Forsvarsdepartementet, Londonarkivet: Dekorasjonsarkivet, eske 2967 Åpent

Dekorasjoner under krigen til sjøfolk: Handelsdept. (London), til militære (mest etter krigen) i Forsvarsdept. Ikke DA (Bare 3 % av bestanden er der)

Men hvilken avdeling var han far i?

· S-1056 Justisdepartementet, Oppgjørsavdelingen, serie Gg – Effektkontoret: oppgaver over tapte effekter Åpent

· S-1708 Sosialdepartementet, redaksjonsarkiv «Våre Falne», serie Ee

«Han far ble innkalt til noe slags arbeidstjeneste»

Her er det viktig å skille mellom «Arbeidstjenesten», der unge menn, som skulle ha vært i militæret, ble innkalt til eksersis og arbeid – ofte nybrott. Arkivverket har personellpapirer på befal, som måtte være NS. Og det ligger ofte mer i landssviksaken mot disse. Intet fra Arbeidstjenestens eget arkiv på Digitalarkivet.

Andre ble utskrevet til arbeidsinnsats på tyske verksteder og anlegg.

· RAFA-2188 Organisation Todt, Einsatzgruppe Wiking: Arbeitseinsatzkartei

Formuene til folk som ble arrestert, deportert eller som hadde rømt landet, kunne ble inndratt. Opplysninger finner vi i:

· S-1564 Justisdepartementet, Tilbakeføringskontoret for inndratte formuer, serie Hc – Jødeboer Åpent

Andre opplevde å få hus og hjem brent. Arkivmaterialet i erstatningssakene her er arkiv

· S-1548 Krigsskadetrygden for bygninger og løsøre. Mikrofilmmede skjemaer Åpent

Hele arkivet: 500 hyllemeter

· S-1677 Flyktnings- og fangedirektoratet, sentralt arkiv (evakuerte fra Nord-Troms og Finnmark), serie Fc alfabetisk: eks. eske 85, bilde 4 Alfred Knutsen til Nordfold -> serie Fa, eske 24, bilde 86 (gir ikke flere opplysninger) i motsetning til bilde 88 og 89. Dette er klientmateriale, derfor ikke åpent.

· S-1056 Forsvarsdepartementet, Oppgjørskontoret (10. ktr.) Erstatning for beslag og varig skade pga. militære anlegg på ikke-statlig grunn. Sjelden kart. Kartotek åpent. Resten på papir.

Oversikter over tyske anlegg i Norge kan finnes i menryddingsmaterialet i Forsvarets distriktskommando Nord-Norge, Sørlandets ingeniørbataljon og Forsvarets overkommando, Generalinspektøren for ingeniørvåpenet (materiale for Østlandet). Papir.

På Digitalarkivet finner vi derimot:

· RAFA-3915 Forsvarets overkommando II – serie Dd – britiske etterretningsrapporter. Inneholder spionkart over mange tyske anlegg. Stort sett er disse mer presise enn de tyske minekartene. Åpent på Digitalarkivet.

NB: Når det står at materialet er på papir, vil det si at det er i Arkivverket, Oslo (Riksarkivet).

Men personskade etter fangenskap?

· S-4588 Fordelingsstyret for fangeerstatningen Register åpent på Digitalarkivet. Søknadsskjemaer med bilag på papir.

· S-4625 Rikstrygdeverket Krigspensjoneringskontoret. 300 hyllemeter. Ikke på Digitalarkivet. Mye fortsatt i NAV. Taushetsbelagt.

Og opplysninger om hvorfor man ble arrestert kan man også finne i

· S-1560 Rikspolitisjefen: serie L – spørreskjemaer for tidligere fanger

Til slutt litt om tyske kilder, utenom Org. Todt:

Omfattende arkiv etter Reichskommissariat, Org. Todt, Abt. Lebensborn (selvsagt strengt taushetsbelagt)

Det meste av politi-, domstols- og fengselsarkiver ble systematisk ødelagt ved frigjøringa, men litt er bevart:

· RAFA-3182 SS- und Polizeigericht Nord / IX Kartotek

· RAFA-5969 Der Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des SD åpent

En del opplysninger om tysk personell i Norge finnes i:

· RAFA-3915 Forsvarets overkommando II, serie Db – CI-questionnaires på tysk politi-, abwehr- og sikkerhets-personell i Norge. Åpent på Digitalarkivet.